

Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat

Ali Osman Türker
Kardeşlik ve İhya Akademisi

GİRİŞ

Hız. Peygamber (s.a.v.) 40 yaşında ilk vahyi alması ile başlayan İslam Dini günümüze ulaşana kadar defalarca yorumlanmış ve bu yorumlamalar farklı düşünen insanlar arasında itilafa sebep olmuştur. Buna müteakip bu itilaflar büyüyerek mezheplere dönüşmüştür. Bu makalede yüzeysel olarak mezheplerin çıkış sebebine ve Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'ı inceleyeceğiz.

İslam'da mezhepler 3'e ayrılır: siyasi mezhepler, itikadî mezhepler ve ameli mezhepler. Siyasi mezhepler Hariciler, Şia, Zeydiyye, İsmailiye; itikadî mezhepler Mu'tezile, Maturidiyye, Eş'ariye, Mürcie, Kaderiyye ameli mezhepler; Hanefilik, Malikilik, Şafilik, Hanbelilik ve Caferilik'dir.¹

Mezheplerin oluşabilmesi için birçok farklı sebep olabilir. Bunlardan bazıları şunlardır: Nasların özelliği, kader problemi, siyasi sebepler, kabile asabiyeti, sosyokültürel sebepler. Mezheplerin neden ortaya çıktığının daha iyi anlaşılabilmesi için ilk olarak bakmamız gereken kısım yaşanan itilaflardır. Yani ilk mezhebin, Haricilik, ilk eylemi Sıffin Savaşına² bakmamız gerekir. Sıffin Savaşında yaşanan hakem olayı ile beraber haricilerin diğer inanlara göre hakem tayin etmenin yanlış olduğunu Allah'ın koyduğu kuralların aksine hareket ettiklerini düşünmüşlerdir. Yani ameli imandan bir cüz saymış, büyük günah işleyen kişinin Kâfir olduklarını söylemişlerdir: Bu yorum gelişim göstererek farklı bir mezhep teşekkül etmiştir.

Haricilik Mezhebinin görüşlerini doğru bulmayan, Mürcie, başka bir grup "amel imandan bir cüz değildir" diyerek büyük günah işleyen kişinin mümin olduğunu belirtmiştir ve amelin hiçbir surette artıp azalmayacağını belirtmiştir.

Daha sonra bu yoruma da karşı gelen Vasıl b. Ata kafirin Allah düşmanı olduğunu lakin büyük günah işleyen kişinin Allah'a düşman olmayacağını ve müminin Allah dostu olup büyük günah işleyen kişinin Allah dostu olamayacağını buna binaenaleyh büyük günah işleyen kişinin "fasık" , el-menzile beyne'l menzileteyn³, olduklarını belirtmiştir. Va'd ve va'id esası gibi düşünceler ortaya koymuşlardır. Merkeze "adalet" kelimesini koyarak naslara bu pencereden bakmışlardır. Ayrıca kelam ilmini meseleleri daha iyi kavrayabilmek için geliştirmişlerdir. Bu fikrin de büyümesiyle yeni bir mezhep, Mu'tezile, teşekkül etmiştir.

Bu yoruma da karşı gelen Ehl-i Sünnet yeni bir teklif sunarak büyük günah işleyen fasık, yani mümin lakin imanın şiddeti azalmış kişi olduğunu belirtmiştir.

¹ Halil İbrahim Bulut, İslam Mezhepler Tarihi, 2021, s.66-67

² Halil İbrahim Bulut, İslam Mezhepler Tarihi, 2021, s.98

³ Mu'tezile'nin kullanmış olduğu "fasık" kavramı mümin ile kafir arasında bir konumda olduğunu belirtmektedir yani iki menzil arasında bir menzil olarak.

1. Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat'ın İsimlendirme Meselesi

Ehli Sünnet ve'l Cemaat “sünnet ve cemaat taraftarları, mensupları” anlamına gelir. Ehl-i Sünnet kendini farklı şekillerde de tanımlar: Ashabu'l Hadis, Ashabu's Sünnei, Ehlu'l Hak, Ehlu'l İsbat, Fırka-i Naciye, es-Sevadu'l-a'azam, Ehlü'l Hadis ve's-Sünne, ve'l-istikame.

Ehl-i Sünnet'in kendini ifade etmesi kadar diğer mezheplerin onları nasıl ifade ettiği önemlidir. Çünkü isimlendirme meselesinde isme bakarak onların hakkında düşünce sahibi olunabilir. Örneğin Mu'tezile, Ehl-i Sünnet'in fiilerin Allah'ın kaderi ve kazası dahilinde olacaklarını belirtmelerinden dolayı Mücbire; Allah'ın sıfatlarını da olduğu gibi kabul ettikleri için Müşebbihe şeklinde isimlendirmeyi uygun görmüştür. Ayrıca Mürcie mensupları, şüpheçiler anlamındaki Şukkakiyye diye adlandırmışlardır. Şia, onların sıradan müslümanları teşkil ettiklerini düşündüklerinden mütevellit Ehl-ül'l-Amme; Halifenin seçim yoluyla seçtiklerinde dolayı Nasıbe adlarını kullanmışlardır.

2. Ehl-i Sünnet Ekolleri

Ehl-i Sünnet'in sınırları ve düşünceleri ekoller arasında değişiklik göstermektedir. Lakin hepsinin ortak bir omurga sahiplenmiş olduklarını görüyoruz. Yani farklı şekilde düşünseler de ortak paydada aynı amaca hizmet etmektedirler. Ehl-i Sünnet içerisinde Ehl-i Hadis ve Ehl-i Rey olmak üzere iki metot bulunmaktadır.

Ehl-i h-Hadis, bütün her şeyin alemdeki bütün problemleri Kur'an ve sünnette bulunabileceğini savunur. Yeni çıkacak sorulara bile nasdan çözüm bulunabileceğini savunur.

Ehl-i Rey, nasları reddetmeyerek akla danışmayı uygun görür. Çünkü Hz. Peygamber dönemindeki bütün sorulara şüphesiz olarak cevap verebilen kaynaklar bulunmakta idi. Lakin peygamberin ölümünden sonra yeni soruların ortaya çıkması sonucu akla danışılması gerektiğini belirtirler. Kur'an-ı Kerim inmeye devam ederken bir sorun ortaya çıkması sonucunda gerek yeni ayetin gelmesiyle gerek Peygamber efendimize sorulmasıyla cevap şüphesiz bir şekilde kabul edilebilirken Peygamberimizin ölümü sonrası güvenilirliğinde şüphesiz kabul edilebilecek kaynak bulunmadığından akla danışmayı uygun görmüşlerdir.

2.1.Ehl-i Sünnet-i Hassa ya da Selefiyye

“Sözlükte önce gelmek, geçmek, geçmişte kalmak anlamındaki selef kelimesinden gelen Selefiyye geçmiş insanlar, soy, fazilet ve ilim bağlamında önce gelip geçenler anlamına gelmektedir. Terim olarak Selefiyye ise, itikatta Resulullah ve sahabeye uyan tabiîn, mezhep imamları, fukha ve muhaddislerin yolu şeklinde tanımlanmıştır.”(Bulut, 2021, s.147). Selefiyye “Eseriyye, Ehlü'l-Hadis, Ashabu'l-Eser, Sahibü's-sünne” isimleri de kullanmışlardır. Muhallifleri ise onlara nakilciler anlamında Eseriyye, nasların doğru yanlış ayırmadan kabul etikleri için Haşviyye, haberi bütün sıfatları kabul ettikleri için Sıfatiyye denmiştir. Selefiyye'ye bidat grupları ile karıştırmamak için Ehl-i Sünnet-i Hassa denmiştir.

Ehl-i Sünneti Hassa, akli reddetmez. Asıl kastedilen haberi kaynakların var olduğu sürece akıl ve mantık bir adım daha geride kalır. Asıl önemli olan haberi kaynaklardır. Haberi kaynakların var olduğu yerde akla danışılmaz. Ehl-i Sünnet içerisinde İmam-ı Şafi (Muhammed

bin İdris bin Abbas eş-Şafii), Ahmed bin Hambel, Malik bin Enes Selefiyye temsilcilerindendir. Ahmed bin Hanbel Mu'tezile'ye karşı bir mücadele verdiği için Selefiyye arasında daha ön plandadır (Bulut, 2021, s.147).

2.2.Selefiyye'nin İnanç Esasları

Selef ekolünün bazı usul ve yöntemlerini yedi esasa ayırmaktadır⁴:

1)Takdis: Cenab-ı Allah'ı şanına uygun düşmeyen şeylerden ve cismaniyetten tenzih etmek,

2)Tasdik: Kur'an-ı Kerim ve Hadislerde Allah'ın isim ve sıfatları hakkında nasıl ifade ve kullanılmış ve ne söylenmişse, onları olduğu gibi kabul etmek; yani Allah'2ı bizzat kendisinin ve Peygamberin tanıttığı gibi bilip tasdik etmek,

3)Aczini İtiraf Etmek: Müteşabih ayet ve hadislerde geçen ifadeler konusunda te'vil ve yorum yapmadan bunların maksadını Allah'a bırakmak, bunların bilinemeyeceğini itiraf etmek,

4)Sükut(Susmak): Müteşabihlerin anlamını sormamak, onlara dalmamak, cahilin bunları sormaması, alimin cevap vermemesi,

5)İmsak(Uzak Tutma): Müteşabih ifadeler üzerinde yorum ve te'vilden sakınmak,

6)Keff: Müteşabih olan hususlarla zihnen ve kalben bile meşgul olmamak,

7)Ma'rifet Ehline Teslim: Hz. Peygamber, sahabe ve Allah'ın bildirdiği kimselerin belirtilen hususları bilebilceğini kabullenmek, mütehasıs alimlerin söylediklerini tasdik etmek.

3. Ehl-i Sünnet-i Âmme

İslam coğrafyasının genişlemesiyle yeni kültür ve metotlarla karşılaşmaları kaçınılmaz olmuştu. Selef metoduyla bu kültürlerle ve metotlara karşı savunma yapmak güçleşmişti (Bulut, 2021, s.163). Mu'tezile'nin akla fazlaca yer vermesi ve felsefenin dahil olması selef metoduyla kelam metodu arasında bir metot ortaya çıkarmıştı. 9. Ve 10. Yüzyıllarda İmam Maturidi ve İmam Eş'ari'nin önderlik ettiği Maturidiyye ve Eş'ariyye iki büyük ekol ortaya çıktı.

3.1.Maturidiyye'nin Genel Görüşleri

“Maturidi'ye göre bilgi duyular ve aklın sahasına giren konular veya nesnelerin bilinmesini sağlayan bir hususiyettir.”(Bulut, 2021, s.171). Maturidi'ye göre bilginin kaynağı akıl, duyular ve haberdur. Beş duyu organı ile alınan bilgi her türlü bilginin esası ve en açık olanıdır. Eğer duyular sağlıklı değilse alınan bilgi de doğru değildir. Bu yüzden bilgiyi elde edecek olan duyu sağlam olmalıdır. Akıl hem zaruri hem de bir kısım zaruri olmayan bilgileri üretir. Akıl daha çok duyuların erişemediği alemleri algılamak için kullanılır. Duyularla algılanamayan yahut akılla bulunamayan bilgiler ancak doğru haber ile elde edilebilir.

Allah'ın zatı ve sıfatları basit bir tefekkür neticesinde anlaşılabilir bir şey değildir, bu yüzden akli ve itikadi bir konudur. Allah'ın zatını zihinde tasarlamak mümkün değildir. Allah hakkında bilgi sahibi olabilmek için isimlerini ve sıfatlarını kavramak gerekmektedir. Aslında sıfatların verilmesi Allah'ın insana benzetilmesi gibi gözükse de aslında bir benzerlik

⁴ Halil İbrahim Bulut, İslam Mezhepler Tarihi, 2021, s.161-162

ilan edilemez çünkü belirtilen sıfatlar bir yaratılmışa verilemeyecek kadar yüce sıfatlardır. “sıfatların kadim oluşu , bir başka sıfat olan kadim sıfatına bağlı olarak değil, ilahi zatın özellikleri olarak kadim oluşundan bulunmaktadır. Sıfatlar zattan başka bir varlık olmayıp bağımsız birer varlık değildir. Böylece sıfatlar zata ne aynıdır ne de gayrıdır. Eğer sıfatlar zata birleşik olsaydı kadimlerin çoğalacağından dolayı İslam’ın getirmiş olduğu t, vhit inancına ters düşmüş olacaktır.

Allah cennete cisimlere olan özelliklerden münezzeh bir durumda müminler tarafından görülecektir. Eğer Allah’ın görülmesi mümkün olmasaydı Hz. Musa bunu istemezdi şeklinde yorumlanmıştır.

“Nefsani arzulara uymanın kötülüğünü ve toplumun dirliğini sağlayacak bilgileri hayata geçirecek bir kılavuzun varlığı aklen gereklidir. Maturidiyye’ye göre peygamber, yalandan uzak, kötülük işlemeyen, güvenilir, akıllı, zeki, erkek kişiler arasından seçilir. Kadınlardan peygamber gönderilmemiştir, naslar açıkça bunu belirtmiştir. Peygamber günah işlemekten korunmuş masum kimselerdir.” (Bulut, 2021, s.175).

Maturidiyye alimlerine göre, insan yaptığı fiilde mesuldür. Fiiller kulun istemesi ile Allah tarafından yaratılır lakin kul tarafından ifa edilir. Allah’ın fiili yaratması kulun üzerinden alınmaz çünkü yaratması kulun isteği üzeredir ve kula cüzi irade verilmiştir. Bu yüzden yaptığı işten muaf değildir.

Kader, kulun hayat içerisinde ki yaşanmışlıkların planlanması, hak ve batıl olmasına göre doğuracağı mükafat ve cezayı belirtmektedir. Kaza ise belirlenen plana göre olayların yaratılmasıdır. Dünya’da iyiliğe ve kötülüğe göre yaşaması ahiret hayatını aklen zorunlu kılar.

Maturidiyye’ye göre iman, kalpte tasdik etmek ve dil ile ikrardır. İman, tasdikten ibaret olup ameller imana dahil olmadığı için imanda artma veya eksilme olmaz. İman şüpheye yer yoktur, bu yüzden “inşallah müminim” yerine “elhamdülillah müminim” kullanılır. Büyük günah işleyen kişi günahkar veya fasık ismini alır, lakin şirke veya küfre girmediği müddetçe dinden çıkmaz.

3.2. Eş’ariliğin Genel Görüşleri

Eş’ariyye’ye göre insanın varlıklar ve olaylar hakkında bilgi alması mümkündür. Bilginin kaynakları duyular, akıl ve haberdır. Duyuların bilgiler sınırlıdır. Akıl İstidlal metodu ile yeni bilgiler üretilenebilir.

Eş’ariyye alşmlerinin çoğunluğuna göre Allah’ın varlığı ve birliği akıl yoluyla bulunabilir. Bu yüzden Allah’ın varlığını ve birliğini bilmek her insanın üstüne düşen bir vazifedir. Sıfatlar ne zatından ayrı ne de zatından gayrıdır. Eş’ariyye’ye göre sıfatlar zati, fiili ve haberidir. Allah her hangi bir kulu sınırlandıran bir durumdan münezzehdir.

Allah’ın kullarına tayin ettiği değişmez bir kader vardır. Fiili yaratan Allah’tır. Kula verilen hadis kuvvetinin hiçbir etkisi yoktur. Aslında kullar fiilleri işlemek zorundadır.

Eş’ariyye’ye göre yüce Allah’ın insanların ahiret ve dünya hayatının mutluluğu için kurallar koyması aklen imkansız değildir. Tarihe bakacak olursak bunun örnekleri mevcuttur. Allah’ın yalancı bir insan için mucize yaratması mümkün değildir. Bu yüzden gelen

peygamberlerin mucizelerine bakılır. Peygamberlerin kadınlar arasından da çıkabileceğini savunmuşlardır. Ehl-i SSS

Naslarda belirtilen ahiret ahvaline inanmak farzdır.

Sonuç

İslam mezhepler tarihinde şüphesiz bir şekilde önemli bir konumda olan Ehl-i Sünnet'in diğer mezheplerle anlaşılamadığı konular bulunmaktadır.

Haricilerin büyük günah işleyen kişiye kafır demesine yada Mürcie gibi mümin demesine karşı çıkmıştır. Büyük günah işleyen kişinin mümin lakin imanın şiddeti azalmış kişi olarak bakmıştır.

Mu'tezile ile bir çok konuda ayrılığa düşmüşlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır: el-menzile beyne'l menzileteyn, va'd ve void esası, merkezdeki adalet kavramı.

İlk olarak el-menzile beyne'l menzileteyn büyük günah işleyen kişinin "fasık" olarak belirtmesidir. Ehl-i Sünnet "fasık" kavramına mürcienin aksine mümin lakin imanın şiddeti azalmış kişi gözü ile bakar.

Va'd ve void esası, merkezdeki adalet kavramından gelmektedir. Ehl-i Sünnet'in karşı geldiği husus adalet kelimesini başına koymasıyla Allah'ı (haşa) kısıtlamaya çalışmalarıdır. Allah'ın her şeye gücü yeter diyen Ehl-i Sünnet için bu durum çok abes kalmaktadır.

Netice olarak Ehl-i Sünnet bir çok imamın bir araya gelerek kurulmuş kapsamlı bir mezheptir.

Kaynakça

Bulut, H. İ. (2021). *İslam Mezhepler Tarihi*. İstanbul: KETEBE.

Üzüm, İ. (2023, 08 24). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mezhep> adresinden alındı

Watt, W. M. (2021). *İslam Düşüncesinin Teşekkül Dönemi*. İstanbul: KETEBE.